

A középkori stílusokat felújító *romantikus* építészet s az azt követő *eklektika* (Székelyudvarhelyen a volt vármegyeháza és református kollégium), a népi-nemzeti díszítőelemeket felhasználó *szeccszíó* (a székelyudvarhelyi líceum és tanítóképző, a székelykeresztúri gimnázium) középületei és lakóházai, a neo-bizánci stílusú ortodox templomok, a modern építészet tömbház-sorai vagy a kis családi házak modern formaképzésű homlokzatai — mind nyomot hagytak Udvarhely környékének építészetében, meghatározzák városaink és falvaink mai arculatát.

Lakónegyedek, zöldövezetek, parkosítás, villaszerű épületsorok, az úthálózat modernizálása a mi korunk tudatosan átgondolt, tervszerű lakterületrendezésének kérdései egyben művészeti kérdések is, melyeket a múlt hagyományaira és a modern követelményekre egyszerre figyelve oldhatunk meg helyesen.

Dávid László



Nagygalambfalva, középkori templom

Keresztnévadás Hodgyában

Az igazat megvallva játékból kezdem a keresztnévadás felméréséhez. Előzőm, néhai Kiss Ferenc református lelkész nem kevés büszkeséggel hangoztatta, hogy Hodgyában a Ferenc név vezet. S ez a büszkeség a Ferencekre is átragadt, s alkalmi társaságban ki-ki-buggyant valamelyikükből: „No lám, a falu negyede, fele, háromnegyede Ferencek vagyunk!” Közben keresztnévadást tárgyaló szakdolgozatok kerültek kezembe, s megbizonyosodtam afelől, hogy ma már külön tudományággá nőtte ki magát a keresztnévkutatás. Így aztán egyszerűen érdeklődésből feldolgoztam falum keresztnévadását 1794-től 1968-ig.

Kimutatások készítésekor figyelembe kell venni, hogy a falu lélekszáma e 174 esztendőben átlag 400 volt. A kis lélekszámra való tekintettel az eredményeket évtizedenként csoportosítottam. Előre kell bocsátanom, hogy Hodgya a

főúttól félreeső, de Székelyudvarhelyhez közel fekvő falu. Lakosai minden időben naponkénti kapcsolatban voltak a várossal.

Névösszesítő

A helyes kiindulás és áttekinthetőség szempontjából névösszesítővel kezdem. A jelzett időben 62 férfi- és 55 női nevet használt a falu; összesen 117-et. 1033 férfi és 942 női névadás történt, összesen 1975.

1800-ig, tehát a felmért időszak első hat esztendejének végén még csak a következő 12 férfi- és 12 női név szerepelt:

FÉRFINEVEK

András
Aron
Balázs
Ferenc

NŐI NEVEK

Anna
Borbála
Erzsébet
Éva

István	Judit
János	Katalin
József	Mária
Mihály	Rebeka
Mózes	Rozália
Sámuel	Sára
Sándor	Teréz
Zsigmond	Zsuzsanna

Hasonlítsuk össze ezt a 24 nevet az 1960-as évekből vett utolsó 24 névvel:

FÉRFINEVEK	NŐI NEVEK
Árpád	Anna
Csaba	Edit
Elek	Enikő
Ernő	Elvira
Ferenc	Eva
Gábor	Ida
György	Ildikó
Imre	Judit
István	Juliánna
Károly	Magda
Mihály	Melinda
Sándor	Vilma

Látjuk, hogy az 1960-as évtized utolsó 24 neve között csak 7 név maradt az első 24 név közül. Gondolhatjuk, milyen hatalmas verseny játszódott le több mint másfél évszázad alatt a hodgyai keresztnévek világában. A napóleoni hadjáratról kezdve a II. világháborúig mennyiféle népmozgás és társadalmi átalakulás érintette még ezt a kicsi falut is, amely közvetlenül vagy közvetve a nevek világában is formáló erővel hatott. Mielőtt e hatások részletes vizsgálatát elkezdénők, vessünk egy pillantást a felmért 174 esztendő névversenyének számérték szerinti első tíz nevére (a nevek előtti szám a helyezés értékét, a nevek utáni szám a névadás számát jelöli):

FÉRFINEVEK	NŐI NEVEK		
1. Sándor	94	1. Juliánna	156
2. Ferenc	93	2. Rebeka	116
3. Mózes	88	3. Mária	66
4. János	83	4. Borbála	64
5. István	68	5. Rozália	61
6. Lajos	56	6. Ilona	57
7. József	45	7. Zsuzsanna	38
8. Dénes	39	8. Anna	30
9. Albert	35	9. Sára	28
10. Aron	30	10. Ida	23

Zárjuk le az összesítőt az egyedülálló nevek sorával. Ilyen férfinevek: Tódor, Jakab, Emil, Odön, Ottó, Mátyás, Barna, Tibor, Bertalan, Győző (összesen: 10); női nevek: Krisztina, Zsófia, Emese, Ottilia, Emilia, Márta, Anikó, Gyöngyi, Melinda (összesen: 9).

Az 1820-as évtized új neveiről el kell mondanunk, hogy Marton, Gergely és Pál az Ambrus-családba jött be. Ábel a Bedőké, Tódor a Tódor cigányé. Női újdonság nincs.

A következő évtized eredménytelen. A 40-es évtized 7 férfinevet hozott, a legtöbbet egész idő alatt. Erről és az 50-es, 60-as, 70-es évtizedek új neveinek behozataláról azt mondhatjuk, hogy a Bedők járnak az élen (Domokos, Gedeon, Béla, Klára, Lujza), utánuk a Ráczok (Albert, Antal, Imre, Polixénia), érdemes megemlíteni a Bándi-családba jött Lőrinc és Ignác nevet, melyek rövid életűek maradtak. E négy évtized névbehozóiról azt állapíthatjuk meg, hogy egy kivételével földműves családok. A Bedők és Ráczok a falu vezető családjai a Pálfiakkal együtt, ún. „jeles” családok. A falu polgári és egyházi vezetőségeiben állandó helyük volt, különösen kitűntek (a régi okiratok alapján) templomépítkezéseknél, követségek, ítélezőszékek tagjaiként. Tehát „világot járt” családok, akik a falu gazdasági, pénzügyi s egyéb fontos mozgalmi vezetői. Ennél fogva ők „divatozók” is, akik az „újat” a faluba hozták, legyen az keresztnév is. Azaz egy kivétellel, mert a Gyula nevet a „rector” hozta be. Ez az első értelmiségi névhozatal. Megemlíthető, hogy a tanító felesége Bedő-lány volt.

Mivel 1881-től kezdve a névbehozók nemcsak helyből származó földműves családokból kerültek ki, hanem átmenetileg a faluban tartózkodó értelmiségi vagy iparos családokból is, ezért foglalkozási ágak szerint tárgyaljuk az új neveket.

Tanító- és tanár-családok hozták be az előbb említett Gyulát, majd a következőket: Lenke, Jenő, Hajnalka, Ildikó, Emese, Anikó. Ugy látjuk, hogy az irodalomban jártas tanító- és tanár-családok többnyire a romantícizmustól felújított és divatba hozott neveket honosították meg.

A papi családok nem nagyon tűntek ki névújításban, mert csak a Zoltán, Ernő, Piroska neveket vallhatják magukénak. Ide sorolható a Márta név is, mert a gyermek pap-nagyapja hatására kapta ezt a bibliai nevet. A tanító- és papi családok szerény részesedése az új nevek behozatalában véleményem szerint azzal is magyarázható, hogy a jelenlegi pap és tanító elődei 47, illetve 40 esztendeig szolgáltak, tehát harminc esztendőt számíthatunk részükről kihagyott időszaknak. A két csoport új ne-

veinek további sorsáról tudnunk kell. hogy Emese, Anikó, Márta idáig még unikum. Jenő, Hajnalka egy-egy pluszt hozott, a többieket családokra való tekintet nélkül kedvenc névvé tette a falu.

Iparos emberek családjai hozták be a következő neveket: Balázs, Ödön, Ottó, Jolán, Margit, Ibolyka, Enikő, Edit. Bár Balázs már előfordult 1797-ben, ez az újabb csak 160 évre követte, ami újdonság számba megy. Ödön, Ottó nem vert gyökeret, az utóbbiból csikó-név lett valamelyik esztendőben. Földműves-családban Enikő és Edit még nem született.

A földműves-családok ebben az évszázadban is vezetnek a névdívat versenyében. Ebben a korszakban a László-család lett az élenjáró. Ők hozták be a következő neveket: Jakab, Ádám, Emil, Benjámín, Barna, Mátyás, Attila, Tibor, Zsófi, Melinda. Bibliai név, pogány név, erénynév egymás mellett, a legnagyobb zűrzavar, öntudatlan újdonságkeresés. A nevek és megjelenési évük sehogysem egyeztethető logikusan, kivétel talán az Attila. Jakabról tudom, hogy Jakab napján született, s ezért kapta a nevét. Jakab lányát Zsófinak keresztelte abból az okból, hogy sok a faluban a László családnév, s legyen csak egyetlen olyan nevezetű a faluban. Ádám, Emil, Barna s Benjámín testvérek. Bár Benjámín 135 évvel azelőtt már volt egy, nálunk új névnek számítható. Melinda Benjámín leánya. Mátyás pedig unokatestvére. Tehát láthatjuk, mennyire igyekezett ez a család mindenáron új nevekkel szerepelni. Attila egy másik László-család sarja, de van egy Zelma nővére, aki nem itt keresztelkedett, ám így is magyaráz valamit. Tibor már volt a faluban, a Bedők családjában, ha nem is itt keresztelték.

A Pálfiak hozták be a Krisztinát. Magdát, Vilmost, Ellát és a Leventét. Krisztina nem sokasodott, Magda viszont kilencig szaporodott. Vilmos kettő van mindössze, Ella és Levente valamivel több. Megjegyzem, hogy Ella már régebben jött be a faluba, nem mint újszülött, hanem mint jegyzőné. Így tehát nemcsak jó hangzása érvényesült a név behozatalakor. Levente megjelenési éve (1942) mindent magyaráz bejövetelevel kapcsolatban.

A Bedők újabban behozták a Csaba, Sarolta, Irén, Berta neveket. Berta és Irén vitte a legtöbbrre. Sarolta egymagában maradt. Csaba öt született.

A Ráczok még a Vilmát s a Gyöngyit hozták be újabban. Gizella a Si-

mó-, Etelka a Gál-, Endre a Fogarasi-családban született. Az első hétre, a második kettőre, s Endre háromra szaporodott. Etelka valószínűleg a már tekintetes asszonyként férjhez hozott hasonnevű asszonytól ihletődött. Endre apja a falu tekintélyes előjárója volt, tehát világot ismerő, s egyben tájékozódó ember. Gizella ez ideig rejtély, bár az ő apja is átvészelt az I. világháború forgatagát, viszont anyai fogantatású név is lehet.

Nem akarok pszichológiai térre kalandozni avatatlan módon, mégis néhány megjegyzést szeretnék tenni az újneves családokról. Az újnak keresése a Lászlók családjában a következőképpen is tükröződik: az említett Lászlótestvérek egyike sem maradt az itthoni portán földműves. Ádám kiskorában meghalt. Emil gépkocsivezető lett, városi lakos; Benjámín állami gazdaságban dolgozik, városi lakos máshol, Barna iparban dolgozik, ugyanott Mátyás gépkocsivezető lett; Attila szintén elment (apja utász volt). A Pálfiaknál: Vilmos gépkocsivezető, városi lett, Ella érettségizett, elment; Levente gyári munkás lett. A Bedőknél: Csaba szakmunkás lett, elment; Irén tanítóné lett. Talán a névadásban mutatkozó szülői új útkeresés a gyermekekben már gyakorlati új útkereséssé gyarapodott? Az apa még csak a névbe gyűrta vágyát új után, s a fia, leánya valamiképpen gyakorlatba vitte.

Névöröklés és névismétlés

A múlt évszázadban az eseteknek több mint 50%-ában a szülők neve öröklődött, ebben az évszázadban azonban alatta marad az 50%-nak.

A múlt század sokgyermekes családjainál gyakori volt a csecsemőhalalozás folytán a kedvenc név újraadása. Három példa szemléltesse ezt a tényt. Id. Gergely Mózes és Pálfi Rebeka gyermekeinek névsora: Borbála, Mózes, Borbála, Mózes. Juliánna, Zsuzsa, Rebi, Rebi. A századfordulón ifj. Simó Lajos és Pálfi Rebeka gyermekeinek névsora: Ilona, Áron, Ilona, Regina, Mózes, Ilona, Mózes, Véri. S végül egy századeleji házaspár — Sándor Ferenc és Pap Rebeka — gyermekeinek névsora, akik közül nyolc ma is él: Ilona, István, Vilma, Ilona, Áron, Róza, Ferenc, Róza, Juliánna, Regina, Áron.

Ikernevek

Ikernevekkel is találkozunk Hodgyában. 1915-től kezdődnek. Juliánna-Ilona, Sarolta-Sára, Zoltán-Jenő, Ernő-Dezső,

Imre-Elek, Dénes-Dezső, Gábor-Dénes, Éva-Mária. Emilia-Emma, Ildikó-Emese, Gizella-Irén, Judit-Julianna, Éva-Emma, Csaba-Dezső.

Ezek közül csak két esetben fordul elő a kettős egyik tagjaként a szülő neve: Ernő-Dezső, Csaba-Dezső. A kiemelt név a használt név. A szülők foglalkozásbeli csoportosítása: 9 földműves, 2 tanító, 3 iparos.

A kimaradó nevekről

János, Mózes, Rebeka, Mária, Borbála letűnően vannak az első-második helyről, sőt az utóbbi időben nyolcadik vagy tizedik helyre sem kerültek be. 120 év alatt 21 név maradt ki. Ugyanakkor 60 név jött be, bár a születési arányszám csökkent.

A nevek kimaradásáról konkrét dolgokat nem tudhatunk. Esetleg feltételezésekbe bocsátkozhatunk.

Tény az is, hogy bizonyos korban, bizonyos helyen rosszhírvé válik egy-egy név, vagy éppen ellenkezőleg: esetleg tabuvá távolodik. Miért nem ismerünk Judás bácsit? Vagy, amióta Józsa Béla emléke szoborba, történelemkönyvbe, intézmények, utcák nevévé íródott, szülőfalujában, itt Hodgyában, miért nem keresztelt egyetlen egy Jó-

zsa-család se Béla fiút? Legalább hat család megtehetette volna. Úgy látszik, hogy a nevek birodalma mégsem hagyja semlegességben az emberi tudatot.

Evtizedenkénti névmennyiség

A férfineveknél egyenletesebb a névszóródás, mint a női neveknél. A 942 női névadás egynegyedét a Julianna és a Rebeka adja 156, illetve 116 értékben.

A névadás hullámhegyei és hullámvölgyei összefüggésbe hozhatók-e a történelmi események falunkat érintő hatásaival? Ezen a téren nem tudok eligazodni, bár szeretnék egy logikailag helyes következtetést levonni. Mindenestre ennek tanulmányozására bővebb történelmi, társadalmi, gazdasági, néprajzi, lélektani, kultúrtörténeti vonatkozások összhangba hozatala szükséges.

Befejezőül hadd soroljam fel az 1968-ban (szeptember haváig) született csecsemők nevét:

FIÚK

László
Levente
Lehel
Zoltán

LÁNYOK

Enikő
Gabriella
Ildikó

Geréb Attila

Detta városiasodásának útja

Korunk társadalmi fejlődésének jellegzetes vonása az urbanizáció, a városiasodás. Egyrészt a mezőgazdasági lakosság adja fel ősi foglalkozását, költözik városba és ott keres elhelyezkedést, másrészt a falu és város közötti különbség fokozatos felszámolása révén egyes falutelepülések városfunkciók végzésére válnak képessé és kapnak városi státust. Ez történt hazánkban az 1968. évi területi-közigazgatási átrendezés során több községgel. Ilyen fiatal város a Temes megyei Detta is, melynek új rangját a minisztertanács 1968. május 27-én kelt 1119. számú határozata adta meg. Közjogi helyzete megváltoztatásának indoklásában utalás történik arra, hogy Detta lakossága a település gazdasági és társadalmi-kulturális fejlődése következtében hangsúlyozottan városi jellegű, és hogy a helység a tájkörzetre kisugárzó politikai-közigazgatási városfunkciót lát el.

Célunk azon társadalmi és gazdasági tényezők elemzése, melyek Detta urbanizálódását elindították és meghatározták, vagyis annak az útnak a bemutatása, melyet ez az ősi település a városiasodás felé haladva története folyamán megtett.